

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปด้วยแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนด้วยแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวทั่วไปด้วยแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น 3) เพื่อเปรียบเทียบผลการใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปด้วยแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวิจัยนี้เป็นการศึกษาทางปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม และนำเสนอในเชิงบรรยาย (Descriptive Research) พื้นที่วิจัยคัดเลือกโดยพิจารณาจากหลักทางภูมิศาสตร์ คือ ระยะห่างจากเมืองหลักของชุมชนนั้น ๆ ร่วมกับลักษณะทางกายภาพตามระดับความสูงของพื้นที่ สภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใน 2 พื้นที่ คือ 1) พื้นที่ไกลเมือง (Remote Area) เลือกพื้นที่ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด ห่างจากตัวเมืองร้อยเอ็ดระยะทาง 88 กิโลเมตร 2) พื้นที่ใกล้เมือง (Non-remote Area) เลือกพื้นที่เทศบาลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นระยะทาง 32 กิโลเมตร

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการทดลองใช้แบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือให้ได้มาตรฐานตามหลักทางวิชาการ โดยแบบประเมินนี้ได้ผ่านการสร้างและการพัฒนามาจากการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ รวมถึงผ่านการพัฒนาตามหลักการพัฒนาเครื่องมือ และการตรวจสอบความตรงตามโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์แบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมาเป็นลำดับ ได้ 40 องค์ประกอบใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต (มีเงิน อาหาร ที่ดิน และที่อยู่อาศัย) 2) ด้านการมีและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดี 3) ด้านความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมและสารพิษ 4) ด้านการมีสุขภาวะแบบองค์รวม 5) ด้านการสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน และ 6) ด้านความมั่นคงทางชีวิตในครอบครัวและชุมชน ผลจากการทดลองใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถสรุปได้ดังนี้

ประชากรในการวิจัย คือ ประชากรที่เป็นตัวแทนตัวแทนครอบครัวที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ที่เข้าร่วมดำเนินโครงการวิจัย 2 พื้นที่ คือ 1) ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,063 ครอบครัว 2) เทศบาลม่วงหวาน อำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่น จำนวน 2,307 ครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างของหน่วยการวิเคราะห์ คือ ครอบครัวยากจนตามเกณฑ์ทุกรายในพื้นที่เป้าหมาย และ ครอบครัวทั่วไปที่ได้จากการสุ่มจาก 2 พื้นที่ โดยผู้ให้ความคิดเห็นเป็นตัวแทนตัวแทนครอบครัวใน 2 พื้นที่ จำนวนรวมทั้งสิ้น 524 ครอบครัว ซึ่งจำแนกคุณลักษณะกลุ่มตัวอย่าง 2 คุณลักษณะ ได้แก่ ครอบครัวยากจนทั้งหมดในพื้นที่ที่ผ่านการพิจารณาโดยการคัดเลือกครอบครัวยากจนพิจารณาคัดเลือกโดยใช้เกณฑ์ของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ด้านรายได้ของครอบครัวตกเกณฑ์ จปฐ. หรือมีรายได้ครอบครัวต่ำกว่า 23,000 บาท/ปี รวมถึงรายชื่อครอบครัวยากจนที่ได้จากการประชาคมประจำหมู่บ้าน และรายชื่อครอบครัวยากจนที่ได้จากผู้ประสานงานพิจารณาหาครอบครัวยากจนในพื้นที่ และครอบครัวทั่วไปจากวิธีการการสุ่มอย่างมีระบบ (Systematic random sampling) โดยตัดครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในครอบครัวยากจนที่ได้ผ่านการระบุว่าเป็นครอบครัวยากจนจากเกณฑ์การพิจารณาในเบื้องต้น ได้ดังนี้ 1) องค์การบริหารส่วนตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 244 ครอบครัว แบ่งเป็นตัวแทนครอบครัวยากจน 122 ครอบครัว และตัวแทนครอบครัวทั่วไป 122 ครอบครัว 2) เทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 280 ครอบครัว แบ่งเป็นตัวแทนครอบครัวยากจน 140 ครอบครัว และตัวแทนครอบครัวทั่วไป 140 ครอบครัว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้มี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของครอบครัวจำนวน 15 ข้อ ประกอบด้วยสถานะในของผู้ตอบแบบประเมินฯ ในครอบครัว ที่มาของรายได้ในครอบครัว รายได้ต่อเดือนของครอบครัว ที่มาของรายจ่ายในครอบครัว รายจ่ายต่อเดือนของครอบครัว หนี้สินรวมของครอบครัว แหล่งกู้เงิน การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน การเข้าร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น ความพึงพอใจในผลงานการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

ส่วนที่ 2 แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ จำนวน 40 ข้อ โดยกำหนดองค์ประกอบในการศึกษาไว้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต จำนวน 8 ข้อ

องค์ประกอบที่ 2 การมีและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดี จำนวน 9 ข้อ

องค์ประกอบที่ 3 ความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมและสารพิษ จำนวน 4 ข้อ

องค์ประกอบที่ 4 การมีสุขภาวะแบบองค์รวม จำนวน 7 ข้อ

องค์ประกอบที่ 5 การสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน จำนวน 8 ข้อ

องค์ประกอบที่ 6 ความมั่นคงทางชีวิตในครัวเรือนและชุมชน จำนวน 4 ข้อ

ลักษณะของแบบสอบถามเป็นเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ

(5) มากที่สุด หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกของผู้ตอบๆ มากที่สุด

(4) มาก ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกของผู้ตอบๆ มาก หรือ เป็นส่วนใหญ่

(3) บางส่วน หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกของผู้ตอบๆ เป็น

บางส่วน

(2) น้อย หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกของผู้ตอบๆ เป็นส่วนน้อย

(1) ไม่เลย หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับความรู้สึกเลย หรือไม่พึงพอใจ

สำหรับผู้ตอบๆ เลย

การให้คะแนนพิจารณา ดังนี้

มากที่สุด ให้ 5 คะแนน

มาก ให้ 4 คะแนน

บางส่วน ให้ 3 คะแนน

น้อย ให้ 2 คะแนน

ไม่เลย ให้ 1 คะแนน

การแปลค่าคะแนน แบ่งระดับเป็น 2 แบบ คือ 1) แบบ 5 ระดับ และ 2) แบบ 3

ระดับ

เมื่อ แปลผลแบบ 5 ระดับ (คะแนนเต็ม 5 คะแนน)

ระดับคะแนน 1.00-1.50 คะแนน หมายถึง คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขน้อย

มาก

ระดับคะแนน 1.51-2.50 คะแนน หมายถึง คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขน้อย

ระดับคะแนน 2.51-3.50 คะแนน หมายถึง คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขปาน

กลาง

ระดับคะแนน 3.51-4.50 คะแนน หมายถึง คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมาก

ระดับคะแนน 4.51-5.00 คะแนน หมายถึง คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมาก

ที่สุด

หากแปลผล 3 ระดับ โดยการใช้สูตรคำนวณ การแปลผลคะแนนรายข้อและโดยรวม ใช้ค่าเฉลี่ยที่มีค่าตั้งแต่ 1.00 – 5.00 โดยการคำนวณตามสูตรของเบสท์ (Best, 1977: 14) แบ่งค่าคะแนน 3 ระดับ มีการแปลผล ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 3.68 – 5.00 หมายถึง มีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขอยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.34 – 3.67 หมายถึง มีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขอยู่ในระดับ

ปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 2.33 หมายถึง มีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขอยู่ในระดับน้อย

สรุปผลการทดสอบความตรงเชิงโครงสร้างถึงความสามารถในการจำแนกสภาพคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่พัฒนามาเพื่อใช้ในการปกครองของส่วนการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น โดยใช้หลักการตรวจสอบ known group ในกลุ่มครอบครัวคนจนและครอบครัวทั่วไป พบว่ามีสภาพคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมีความแตกต่างทางสถิติในตำบลที่อยู่ในเขตโรงงานอุตสาหกรรมมาก คือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนพอง จังหวัดขอนแก่น แต่กลับไม่แตกต่างทางสถิติในตำบลที่เน้นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด และเมื่อทดสอบค่า Chi-Square ถึงความแตกต่างทางสถิติของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปใน 2 พื้นที่แล้วพบว่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

โดยผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่เทศบาลม่วงหวาน อำเภอโนนพอง จังหวัดขอนแก่น เมื่อทดสอบค่า Chi-Square ตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปมีความแตกต่างกันระดับนัยสำคัญ 0.05 เมื่อพิจารณาค่าคะแนนเฉลี่ยคะแนนรายด้าน พบว่า ค่าคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขด้านการสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน มีคะแนนเฉลี่ยรวมสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด (ครอบครัวยากจน มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.77 และครอบครัวทั่วไป ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.72) เมื่อพิจารณาค่าคะแนนเฉลี่ยคะแนนรายด้าน พบว่า ค่าคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขด้านการสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน มีคะแนนเฉลี่ยรวมสูงสุดของ 2 พื้นที่ใน 2 คุณลักษณะครอบครัว อยู่ในระดับมากที่สุด (ครอบครัวยากจน มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.77 และครอบครัวทั่วไป ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.72) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ พบว่าไม่แตกต่างกันในพื้นที่ใกล้เคียง ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในพื้นที่ใกล้เคียง และมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ครอบครัวยากจนระบุค่าเฉลี่ยคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขสูงกว่าครอบครัวทั่วไปโดยรายด้านที่ให้ค่าเฉลี่ยสูงกว่าครอบครัวทั่วไป คือ ด้วยการมีทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อม และด้านสิ่งแวดล้อมที่ปราศจากสารพิษ

อภิปรายผลการวิจัย

หลักการพิจารณาพื้นที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาจากโครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา (2547) ที่พิจารณาจากระยะห่างจากเมืองหลักของชุมชนนั้น ๆ เนื่องจากเห็นว่าชุมชนยังตั้งอยู่ห่างเมืองเท่าใด ความยากจนและโอกาสของประชากรในพื้นที่ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ร่วมกับการพิจารณาลักษณะทางกายภาพตามระดับความสูงของพื้นที่ สภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นองค์ประกอบด้วย โดยพื้นที่ตำบลยางคำเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ไกลเมือง มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำมูล แม่น้ำเสียว

รวมถึงป่าบุ่งป่าทาม ในขณะเดียวกันพื้นที่เทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในระดับความสูงตรงกัน อยู่ใกล้เขตเมือง มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่จำนวนมาก รวมถึงยังมีแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำพอง ภูพานคำ จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่กล่าวมาในเบื้องต้นจะส่งผลต่อด้านคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปแตกต่างกันหรือไม่ และครอบครัวในสองพื้นที่นั้นมีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขเป็นอย่างไร? ดังผลญาณที่สะท้อนการดำรงอยู่ของความทุกข์ยากที่คนอีสานต้องต่อสู้ดิ้นรน อาทิ

ทุกข์ยากฮ้าย	ให้ได้อยุ่นำกัน
กอยมันมี	จั่งค้อยหามาเลี้ยง
เกิดเป็นคนต้องสู้	บูไปตามนาเลี้ยง
แม่นสืล้าปากเหยียง	ให้ทนเหยียงสู้ไป

ข้อมูลปรากฏชัดแจ้งว่าประชากรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ ภาคอีสานเป็นประชากรที่มีรายได้มวลรวมต่ำที่สุดในประเทศ หรือ ความยากจนที่สุดในประเทศไทย ทั้งๆ ที่เป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศ และมีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดในประเทศ (มดิชน, 2547) ดังนั้นความทุกข์ยาก การต่อสู้ดิ้นรนในภาวะลำบากจึงเป็นสิ่งที่คนอีสานต้องเผชิญ จนเป็นคำเล่าขาน เป็นเรื่องราวการต่อสู้ เป็นตำนาน และนำไปสู่การถ่ายทอด จึงเห็นได้ว่า กลอนผญาข้างต้น (ดัดแปลงจากสำลี้ รักสุทธิ, 2553) ของชาวอีสาน (แปลเป็นภาษาไทยกลางว่า แม้ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากลำบากเพียงใดก็ต้องให้ครอบครัวได้อยุ่นำกัน ไม่มีอะไรจะกินก็ดิ้นรนหาไปตามสภาพที่เป็นอยู่ ขุดกอย ขุดหามันมากิน และอดทนให้มากๆ) หรือ ภาษายิตอีสานที่ว่า “หนักชอยกันหาบ หยาบชอยกันดิง” (ให้ช่วยกันทำงาน เมื่อเผชิญความทุกข์ยากก็ต้องช่วยกันฝ่าฟันกันไป) ผญาที่ปรากฏอยู่ใน “คำกลอน” สะท้อนถึงคติที่สอนใจให้คนและครอบครัวชาวอีสานมีความอดทนต่อภาวะทุกข์ยาก (อุดม บัวศรี 2546) และสะท้อนให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของคนอีสานในอดีตที่เรียกว่า “หาอยู่ หากิน” คือ หาอาหารในป่าเขาลำเนาไพร แหล่งอาหารในป่า และท้องทุ่งท้องนา มีการแบ่งปันอาหารกันระหว่างครอบครัวภายในหมู่บ้านซึ่งต่างเป็นพี่เป็นน้องดังเนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กอีสานที่ระบุว่า “...พริกจะอยู่เอือนเหนือ เกลือกจะอยู่เอือนใต้...” สะท้อนว่าข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ สามารถหยิบยืมแบ่งปันกันได้โดยไม่ต้องซื้อหา แต่มาปัจจุบัน คำกลอนผญาอีสานได้เปลี่ยนไปเป็น “ของกินหน้อย จนนใจผู้สืบเลี้ยง” ซึ่งสะท้อนถึงสภาพสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบันของบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงไป ไร่นาป่าเขา แหล่งอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านไม่อุดมสมบูรณ์เช่นในอดีตอีกต่อไป สภาพการ “หาอยู่ หากิน” ไม่สามารถกระทำได้อีกให้คุ้มปากคุ้มท้อง ต้องเปลี่ยนมาใช้เงินตราเพื่อ “ซื้ออยู่ ซื้อกิน” จึงเกิดการอพยพแรงงานเข้าสู่การเป็นคนค้า “แรงงาน”

ในโรงงาน ร้านค้า ภาคการผลิต และ การบริการ ด้วยเหตุที่ที่ดินมีอยู่ไม่สามารถทำนาได้ผลตามทีลงทุนลงแรงไปเพราะขาดน้ำ หรือ น้ำท่วมอันเนื่องจากอาศัยพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติเพียงประการเดียว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีที่นาอยู่ในที่สูงทำให้ขาดน้ำ ไม่อุดมสมบูรณ์ดังเคยเป็นมาแต่อดีต ผลาจึงได้กล่าวถึงความทุกข์ของคนกลุ่มนี้ที่อดอยากจนต้องพึ่งพาอาหารจากวัดก็มี (ดัดแปลงจาก ลำลี รักสุทธิ, 2553) ดังเช่น

ทุกข์อิหฺลิแม่นพี่น้อง	ชุมหมู่ข้องมีนาเงิน
ชุมนุมาตามนาคลองเกิน	ชุมเพิ่นมีเงินมีฮ้าน
ปีได้ฝนบ่มีมันแล้ง	ไทนาคอนแก้งกัมซุบ้าน
นางเอือนทุกข์อาสาแก้งก้าน	ฮ้ายจวนฮ้อยวานได้แบ่งข้าวกิน

ผลจากการวิจัยทดลองใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในครั้งนี้ พบว่ามีความแตกต่างอย่างนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ด้วยการทดสอบ Chi-Square Test ระหว่างสัดส่วนค่าคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวคนจนและครอบครัวทั่วไปใน 2 พื้นที่ คือ พื้นที่ที่ประชากรที่มีอาชีพหลักทำการเกษตรกรรม (ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด) และ พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและทำการเกษตรแบบพันธสัญญา (Contract Farming) (ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น) และมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในพื้นที่ที่อาชีพหลักของประชากรทำการเกษตรพันธสัญญาเป็นหลักใกล้เมือง แต่กลับพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างกลุ่มครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในเขตพื้นที่ส่วนใหญ่เน้นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมไกลเมือง และที่สำคัญข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่าครอบครัวยากจนประเมินครอบครัวตนเองมีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าครอบครัวทั่วไปใน 2 ารายด้าน คือ 1) ด้านการมีทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 2) การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยจากสารพิษ ข้อค้นพบ 2 ประการนี้มีความน่าสนใจไปสู่การพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนที่ยังไม่รับรู้ถึงความจำเป็นของการมีทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมและการอยู่ในที่ปลอดภัยจากสารพิษ เป็นภาวะครอบครัวยากจนยังไม่รับรู้ (Unfelt Needs) ยังไม่ตระหนักรู้ต่อสถานะการดำรงชีวิตของตนเองของประชากร เพื่อสามารถสนองตอบต่อความต้องการ (needs) รวมถึงความจำเป็นพื้นฐานทางด้านวัตถุ และความต้องการที่เป็น constructed needs จึงยังไม่รับรู้ถึงข้อเรียกร้องต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดี การปราศจากสารพิษในสิ่งแวดล้อม

มีข้อสังเกตสำคัญสามารถอภิปรายผลวิจัยและมีผลต่อการนำแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ผ่านการพัฒนาโดยคณะผู้วิจัย ดังนี้

1. ประเด็นการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขขึ้นอยู่กับภววิสัย และ อัตวิสัยของผู้ตอบฯ

ข้อค้นพบนี้สนับสนุนกรอบแนวคิดการวิจัยที่ว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่ เป็นภาพรวมของชีวิตอีกประการหนึ่งที่มนุษย์รับรู้ได้ หมายถึง การตระหนักรู้ต่อสถานะการดำรงชีวิตของตนเองของประชากร การตระหนักรู้ต่อสถานะการดำรงชีวิตของตนเองนี้ สามารถสนองตอบต่อความต้องการ (needs) รวมถึงความจำเป็นพื้นฐานทางด้านวัตถุ และความต้องการที่เป็น constructed needs ด้านที่สองได้แก่ทรัพยากรที่ปัจเจกและครัวเรือน สามารถที่จะใช้ (dispose) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ทั้งความต้องการและทรัพยากรนี้ ดำรงอยู่ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีส่วนในการกำหนดทรัพยากรและความจำเป็นของปัจเจก และครัวเรือนด้วย การประเมินสภาพคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข เป็น “การรับรู้” และส่วนหนึ่งเป็นนามธรรม ที่มนุษย์รับรู้และตีความแบบองค์รวม ผลที่ประเมินได้จึงเป็นการรับรู้ของบุคคลที่มีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมเชิงประจักษ์ ดังนั้น การรับรู้ถึงคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนี้เป็นเรื่องทั้งทางอัตวิสัยและภาวะวิสัย เพราะการรับรู้ของปัจเจกบุคคลที่คิดสรุปผ่านการมองอย่างรอบด้าน ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และระบบคุณค่าในชีวิต รวมทั้งเป้าหมายของตนเองในชีวิต (คารุณี จงอุดมการณ์ และ คณะ 2551, 2552) และข้อค้นพบนี้ยังสนับสนุนการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory) ซึ่งสนับสนุนโดยนักวิชาการกลุ่มองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (ILO=International Labour Organization) ได้เสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐาน และความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ และการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการพัฒนาที่มุ่งเน้นในการวางแผนของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานคือการเปลี่ยนแปลงวิธีการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการผลิตและการค้า ตลอดจนการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนแต่ละพื้นที่ได้เสนอปัญหาและความต้องการขึ้นมา แล้วคัดเลือกโครงการที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานมากที่สุด นั่นคือต้องมีการปรับโครงสร้างการบริหารของรัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นและเข้าถึงบริการด้านต่างๆ ของรัฐ โดยอาศัยระบบการบริหารที่ดีให้ความสำคัญกับภาคชนบทและสาขาเกษตรกรรมมากขึ้น เพราะหากยังมีการพัฒนาแบบทุนนิยมจะยิ่งทำให้คนรวยรวยยิ่งขึ้นเกิด “รวยกระจุก จนกระจาย” เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทยังมีฐานะยากจน จึงควรมีการพัฒนากระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิตในชนบทให้ดีขึ้น

ยังมีข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบประเมินฯ อื่นๆ ที่อาจส่งผลต่อผลคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขฯ ตามการรับรู้ของผู้ตอบฯ เมื่อพิจารณาข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบประเมินจำแนกตามสถานะในครอบครัว ทั้งสองกลุ่มตัวอย่าง คือ ครอบครัวยากจน และครอบครัวทั่วไปในสองพื้นที่ พบว่าในตำบลม่วงหวานผู้ตอบแบบประเมินฯ เป็นหัวหน้าครอบครัวยากจนสูงถึงร้อยละ 68.6 ในขณะที่ครอบครัวในตำบลยางคำมีสถานภาพเป็นหัวหน้าครอบครัวร้อยละ 54.9 ส่วนข้อมูล

ด้านการประกอบอาชีพของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป ในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง 2 พื้นที่ มีข้อที่น่าสังเกตว่าสัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรในตำบลยางคำซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงทั้งในครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปสูงถึงร้อยละ 55.2 และ 58.9 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงที่อาชีพหลักเป็นเกษตรกรในครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปร้อยละ 29.6 และ 38.8 ตามลำดับ ในขณะที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ เช่น หาบปลา รับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 69.0 และ 58.9

ในการระบุที่มาของรายจ่ายในครอบครัว พบข้อมูลที่น่าสนใจที่ครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงต่างใช้จ่ายไปในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานปัจจัยสี่เพื่อการยังชีพไม่แตกต่างกัน โดยมีผลรวมทั้งสองพื้นที่ ดังนี้ ลำดับแรก คือ ค่าอาหาร คิดเป็นร้อยละ 21.4 รองลงมาเป็นรายจ่ายค่าน้ำประปา คิดเป็นร้อยละ 18.6 รายจ่ายในลำดับที่สาม คือ ค่าไฟฟ้า คิดเป็นร้อยละ 18.0 รายจ่ายในลำดับที่สี่ เป็นเรื่องของหนี้สินของครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 14.5 และรายจ่ายในลำดับที่ 5 มีค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าเล่าเรียนของบุตร ธิดา คิดเป็นร้อยละ 12.2 ตามลำดับ จากสัดส่วนตัวเลขค่าใช้จ่ายของครอบครัว/เดือนทั้งครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปทั้งสองพื้นที่นั้น พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน แต่มีข้อที่น่าสังเกตที่สำคัญในตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกลับมีการจ่ายเป็นค่าโทรศัพท์ร้อยละ 11.7 และ 15.2 ตามลำดับ ในขณะที่ครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลยางคำซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงให้ความสำคัญในการจ่ายเป็นค่าโทรศัพท์น้อยกว่าคิดเป็นร้อยละ 6.9 12.0 ตามลำดับ

มีข้อที่น่าสังเกตในเรื่องการเข้าร่วมกิจกรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปใน 2 พื้นที่ ซึ่งครอบครัวทั้งยากจนและทั่วไปในตำบลยางคำซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงมีค่าเฉลี่ยของการเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร้อยละ 81.1 และ 82.0 ตามลำดับซึ่งมากกว่าครอบครัวยากจนและทั่วไปในตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียง คือ ร้อยละ 70.0 และ 69.3 ตามลำดับ อย่างชัดเจน

ดังนั้น ข้อมูลที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้นเป็นปัจจัยแห่งภาววิสัยและอัตวิสัยของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวซึ่งส่งผลให้มีค่าสัดส่วนคะแนนประเมินคุณภาพชีวิตของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลยางคำซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยการทดสอบ Chi-Square Test ด้วยคุณลักษณะเฉพาะของอัตวิสัยเหล่านี้ ในขณะที่ค่าสัดส่วนคะแนนประเมินคุณภาพชีวิตของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลม่วงหวาน อำเภออำนาจ จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยการทดสอบ Chi-Square Test ($p < 0.05$) และเมื่อพิจารณารวม 2 พื้นที่พบว่าค่าสัดส่วนคะแนนประเมินคุณภาพชีวิตของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยการทดสอบ Chi-Square Test ($p < 0.05$)

2. ประเด็นด้านบริบทของพื้นที่ที่ทำการศึกษามีผลต่อการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

สภาพบริบทที่ศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการทดลองใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข สภาพบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ทั้งทางด้านรายได้ ด้านการประกอบอาชีพ ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ในการนำแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขไปทดลองใช้ครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนไกลเมือง (Remote Area) ที่การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตยังคงมีการพึ่งพิงทรัพยากรทางธรรมชาติสูง ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวทั่วไปและยากจนไม่มีความแตกต่างกัน การมีหรือไม่มีรายได้ไม่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว เนื่องจากในพื้นที่ไกลเมืองในสภาพที่เป็นสังคมชนบทยังสามารถ “หาอยู่ หากินได้” (ฉัฐกาญจน์ สาสิงห์ ปิงปอนด์ รักอำนวยกิต รสรินทร์ เกรย์ และสุจิตา ชานีวิทย์กรณ์, 2550) ซึ่งสอดคล้องกับผลพหุภาคีของอีสานที่สอนให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนฝูง เพื่อว่าต่อไปในภายภาคหน้าจะได้รับประโยชน์ตอบแทน ดังคำพญา (จารุวรรณ ธรรมวัตร, ม.ม.ป.; ลำลี รักสุทธิ, 2553) ที่ว่า

“จกข้าวให้	เพื่อนหมู่เขากิน
ยามหิวมา	ลีได้กินกายพูน”

ในขณะที่ชุมชนใกล้เมือง (Non-Remote Area) มีวิถีการดำรงชีวิตระหว่างการประกอบอาชีพทางการเกษตร ควบคู่กับการทำงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม อีกทั้งมีความเหลื่อมล้ำทางด้านสังคมของประชาชน การเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ รวมถึงการที่สังคมใกล้เมืองที่มองระบบ “คุณค่า” ทางสังคมที่เปลี่ยนเป็นการ ดี “มูลค่า” แทน ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นบริบทของพื้นที่ที่ทำการศึกษาจึงถือได้ว่ามีความเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญต่อการศึกษาด้านชีวิตคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

3. ประเด็นความสำคัญของผู้กระทำการ (Agent) ซึ่งในที่นี้หมายถึง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการดูแลคนในความรับผิดชอบจนส่งผลต่อการรับรู้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของผู้ตอบแบบประเมินฯ

ถือว่าองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งก่อกำเนิดมาจากการเรียกร้องประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2535 หลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. 2535 กระแสการปฏิรูปการเมืองได้ก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองในหลาย ๆ ด้าน และด้านหนึ่งคือการเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและ

องค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ซึ่งประกาศใช้ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2537 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538 โดยสาระสำคัญของกฎหมายฉบับดังกล่าวคือการยกฐานะสภาตำบลที่มีรายได้โดยไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปีเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท สามารถจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลได้ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลจึงกลับมาเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบลอีกครั้งหนึ่ง และบางแห่งพัฒนาระดับเป็นเทศบาลตำบลตามเกณฑ์จำนวนประชากรและรายได้ที่กระทรวงมหาดไทยประกาศ

ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นหน่วยงานมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของพื้นที่ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับการกระจายอำนาจจากส่วนกลางของรัฐในการพัฒนาด้านความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า งานด้านการพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงเน้นไปที่ระบบการจัดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ทางด้านระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ประชาชนในพื้นที่พึงจะได้รับ เช่น การจ่ายเบี้ยยังชีพ การแจกถุงยังชีพ/ของใช้ในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงยึดลักษณะการดำเนินงานด้านการพัฒนาในรูปแบบดั้งเดิม (Top-down) ซึ่งจากการทดลองใช้แบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควร วางแผนนโยบายด้านการพัฒนาที่ส่งตรงไปยังประชาชนในพื้นที่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่ สนับสนุนให้มีการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ส่วนเรื่องของการพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขในพื้นที่ควรที่มีความสอดคล้อง สอดคล้องกับเป้าหมาย บริบทของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้สามารถนำแบบประเมินไปใช้ได้จริงและสามารถประเมินด้านคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ได้อย่างแท้จริง

ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และ ข้อเสนอแนะการวิจัย

แบบประเมินผลคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น (KKU QoL Well) ที่ได้พัฒนา มีข้อเสนอว่าสามารถนำไปประเมินจำแนกคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขประชาชนและครอบครัวได้ในระดับที่น่าพอใจ แต่เนื่องจากการประเมินภาวะเหล่านี้เป็นการประเมินตามการรับรู้ของผู้ตอบตามภาพรวม ความรู้สึกความอยู่ดีมีสุขที่เขารับรู้ว่าดำรงอยู่ ดังนั้น จึงมีข้อจำกัดต่อการประเมินองค์ประกอบบางอย่างที่ผู้ตอบยังขาดความรู้ ยังไม่ได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจ และยังไม่รับรู้ถึงความจำเป็น (Unfelt Needs)

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะควรนำไปทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของครอบครัว กลุ่มเป้าหมาย การนำแบบประเมินไปใช้ในบริบทของพื้นที่อื่น หรือกลุ่มเป้าหมายการศึกษาอื่นที่แตกต่างกันออกไปควรมีการจัดทำคู่มือการใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขเพื่อให้ผู้นำไปใช้มีความเข้าใจและสามารถใช้แบบประเมินได้ และในขณะเดียวกันแบบประเมินคุณภาพ

ชีวิตและความอยู่ดีมีสุขควรที่จะนำไปทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่มีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมประเพณี หรือบริบทของพื้นที่ในภูมิภาคอื่นๆ เพื่อที่จะให้แบบประเมินตัวคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวสามารถวัดและพัฒนาด้านความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างครอบคลุมต่อไป